
IV. ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

УДК 334.012.46:[339:368]

НЕКОМЕРЦІЙНЕ СТРАХУВАННЯ: СУЧАСНИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ

С. А. ЦИГАНОВ, доктор економічних наук, професор
(Інститут міжнародних відносин Київського національного університету
імені Тараса Шевченка)

Анотація. Метою статті є виявлення сучасних тенденцій та чинників, що визначають динаміку, потенціал і перспективи розвитку різних форм некомерційного страхування на світовому фінансовому ринку. **Методика дослідження.** Методологічною базою дослідження є методи наукового пізнання, структурно-логічного та економічного аналізу. **Результати.** З'ясовано специфіку функціонування взаємних і кооперативних страхових організацій у контексті неприбутковості. Проаналізовано зарубіжний досвід діяльності названих організацій на світовому та найбільших регіональних міжнародних страхових ринках. Визначено роль міжнародних асоціацій взаємного й кооперативного страхування в об'єднанні некомерційних страховиків. **Практична значущість результатів дослідження.** Виявлено перспективи подальшого розвитку страхових товариств некомерційного типу та доцільність їх появи на вітчизняному ринку страхових послуг.

Ключові слова: світовий ринок страхових послуг, некомерційне страхування, спектр страхових послуг, Асоціація європейських кооперативів і взаємних страхових компаній, Міжнародна федерація кооперативів і товариств взаємного страхування.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. Міжнародний досвід свідчить про те, що ефективність функціонування страхового ринку будь-якої країни визначається широтою спектра представлених на ньому організаційно-правових форм організацій-страховиків. Критеріями оцінювання їх діяльності є не лише економічні показники, але й ті, що характеризують рівень забезпечення соціальних потреб членів суспільства у страховому захисті. Надійність останнього повніше досягається на тих страхових ринках, де поряд із комерційними страховими компаніями активно функціонують некомерційні страхові організації – товариства

взаємного страхування (ТВС) і страхові кооперативи, що є специфічними формами економічної взаємодопомоги в галузі страхування. Їх метою є не отримання прибутку на вкладені кошти, а надання страхового захисту своїм членам за мінімальних витрат. За своєю ефективністю названі організації не поступаються акціонерним компаніям, а в окремих сегментах страхування посідають провідне місце, оскільки орієнтуються переважно на ті сфери, у розвитку яких не зацікавлені комерційні страховики. Аналіз результатів діяльності некомерційних страхових товариств свідчить про те, що значне поширення їх на міжнародних страхових ринках обумовлено унікальністю економічного механізму та принципів

страхування, пов'язаних із неприбутковістю діяльності та соціальною спрямованістю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Справедливість цієї тези підтверджують дослідження таких вітчизняних учених, як С. А. Навроцький, А. О. Пантелеймоненко, П. А. Стрельбіцький, І. В. Тимошенко. Зокрема, П. А. Стрельбіцький у своїй праці «Товариства взаємного страхування: зародження, розвиток, становлення» прослідковує процес утвердження некомерційних форм страхування на ринках фінансових послуг зарубіжних країн [3]. Узагальненню їх досвіду присвячено статті: А. О. Пантелеймоненка «Західноєвропейські товариства взаємного страхування та страхові кооперативи: сутність організації, зміст діяльності і значення» [2]; І. В. Тимошенка «Процес демутуалізації товариств взаємного страхування та страхових кооперативів на міжнародних ринках страхових послуг» [4]; та С. А. Навроцького «Розвиток товариств взаємного страхування в АПК» [1]. Проте, праці вітчизняних учених розкривають лише окремі аспекти організації й функціонування товариств взаємного страхування та страхових кооперативів, залишаючи широке поле для нових комплексних досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є виявлення сучасних тенденцій та чинників, що визначають динаміку, потенціал і перспективи розвитку різних форм некомерційного страхування на світовому фінансовому ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Некомерційне страхування здійснюється ТВС і страховими кооперативами шляхом колективного формування страхового фонду та взаємного розподілу ризиків на всіх учасників угоди. Особливість страхових відносин організацій даного типу обумовлюється здійсненням ними страхових операцій на некомерційних засадах [1, с. 15]. Неприбутковий характер страхової діяльності визначає організаційно-управлінські, економічні та соціальні принципи, що в комплексі формують механізм некомерційного страхування, який принципово відрізняється від комерційної страхової діяльності. Колективне формування страхового фонду зумовлює не

тільки рівне право власності членів товариства на його активи й доходи, а й солідарну відповідальність за страховими зобов'язаннями. Відсутність посередників слугує економічною передумовою надання страхових послуг за собівартістю. Мінімальні тарифи, максимальне врахування страхових потреб членів та демократичність управління дозволяють забезпечувати інтереси всіх учасників і роблять некомерційне страхування більш доступною формою страхового захисту для населення [3, с. 266]. Це дало підстави для висновку, що товариства взаємного страхування і страхові кооперативи є організаційно-правовими формами некомерційного страхування, яке пропонується трактувати як такий характер страхових відносин, що визначається відсутністю прибутку від страхової угоди, демократичністю управління, контролем із боку страхувальників та обслуговуванням тільки своїх членів. У світовій практиці до некомерційних форм страхування належать також дружні товариства, сільськогосподарські взаємні товариства страхових послуг, страхові товариства взаємодопомоги, взаємні товариства страхування здоров'я, лікарняні каси, клуби морського страхування та інші страхові організації.

Аналіз функціонування ТВС і страхових кооперативів на світовому фінансовому ринку свідчить про те, що вони є самостійними рівноправними суб'єктами страхових відносин, що утворюють широкий сектор взаємного й кооперативного страхування. Ідентичність їх економічної природи підтверджується статистичними матеріалами, де вони представлені однією групою [2, с. 512], а також їх участю у спільних міжнародних і регіональних об'єднаннях: International Cooperative and Mutual Insurance Federation, Association of Mutual Insurers and Insurance Cooperatives in Europe, Americas Association of Cooperative/Mutual Insurance Societies та інших, що координують діяльність страхових організацій некомерційного типу та представляють їхні інтереси.

Дослідження світової практики взаємного й кооперативного страхування свідчить про їх значне поширення на фінансових ринках переважної більшості країн світу. Частка некомерційного страхування на найбільших міжнародних ринках представлена в табл. 1.

Таблиця 1

**Частка некомерційного страхування у світовому масштабі
станом на 01.01.2016 р. [складено на основі [5]]**

Фінансові ринки	Частка взаємного страхування, %
Країн-членів ЄС	28,4
Північної Америки	33,9
Японії	38,2
Латинської Америки	10,9
Азії та Океанії	11,7
Африки	2,7

Наведені статистичні показники не тільки демонструють вагоме місце некомерційних організацій на регіональних фінансових ринках, але й дають можливість зробити висновок стосовно їхньої ефективності та конкурентоспроможності. Вартість активів компаній взаємного страхування Європи, Північної Америки, Азії та Океанії становить більш 6,12 трлн дол. США [7]. Причини поширення некомерційного страхування аналітики пояснюють тим, що воно сприяє демократизації та гуманізації страхового процесу й задовольняє потребу страхувальників в економічно обґрунтованому страховому захисті [8].

Узагальнення зарубіжного досвіду дозволяє визначити тенденції розвитку світового фінансового ринку в контексті інтернаціоналізації, інтенсивності темпів зростання й концентрації капіталів, інтеграції та розширення спектра страхових послуг, що характеризує сучасні некомерційні страхові організації. При цьому слід зауважити, що, незважаючи на значні втрати взаємних страховиків через складну макроекономічну ситуацію у зв'язку з фінансовою кризою 2007–2008 рр., вони змогли зберегти свої позиції. За інформацією ICMIF, фахівці якої провели аналітичне дослідження понад 3 300 взаємних і кооперативних страхових компаній із 80 країн світу, премії некомерційних страхових організацій на світовому ринку зросли у 2014 р. порівняно із 2007 р. на 26 %, у той час як доходи комерційних страховиків збільшились тільки на 11,8 %. [9]. Перспективи розвитку ТВС і страхових кооперативів, незважаючи на акціонування частини цих організацій, теж представляються цілком оптимістичними. Некомерційні форми страхування відповідають потребі в демократизації та гуманізації страхового ринку, особливо в

умовах перманентних фінансово-економічних криз, і мають значний економічний потенціал. Зміцненню позицій некомерційних страхових товариств сприяє їхня здатність до швидкої адаптації в мінливих економічних умовах і задоволення конкретних потреб своїх членів.

Дослідження некомерційного страхування на світовому фінансовому ринку обумовлює доцільність висвітлення особливостей його розвитку шляхом аналізу найбільших регіональних ринків (європейського, північноамериканського та азійського), оскільки кожен із них має свою частку в секторі взаємного страхування та вирізняється специфічними особливостями.

Так, аналіз правового регулювання некомерційних форм страхування свідчить про різні підходи щодо формування спеціального законодавства. У країнах ЄС відбувається уніфікація страхового законодавства в рамках єдиного європейського ринку страхових послуг (ЄЄРСП). Напрями створення єдиної правової системи для всіх взаємних страховиків у рамках Євросоюзу, що має сприяти їх розвитку за рахунок ліквідації національних бар'єрів на шляху співробітництва, Єврокомісія визначила в документі «Mutual Societies in an enlarged Europe» [10]. Нове законодавство передбачає прийняття спільного Статуту взаємних товариств (The European Mutual Statute) та стандартизацію звітності кооперативних і взаємних страхових організацій. Останнє дозволить реально оцінювати їх потенційний внесок у соціальну політику ЄС і визначати місце на європейському фінансовому ринку [11].

На північноамериканському ринку сектор страхування регламентується виключно федеральними законами, тому некомерційне страхування необтяжене законодавчими актами й

регулюється здебільшого ринковими відносинами. Щодо азіатського ринку, зокрема Японії, то тут переважають страхові кооперативи. Їх функціонування регулюється галузевими законами відповідно до профілю діяльності [12].

Що стосується кількості взаємних страховиків, то у представленому Єврокомісією у 2013 р. документі «**Study on the current situation and prospects of mutuals in Europe: Final report**», підготовленому на основі звіту AMICE, зазначається, що на ЄСРСП діє більше двох тисяч некомерційних страхових організацій. Найбільший відсоток взаємного страхування припадає на Швецію, Фінляндію, Францію, Великобританію, Німеччину [13]. У США, що

займають 37,9 % світового ринку страхування, взаємні страхові компанії покривають 57,6 % ринку страхування життя і 27 % – ринку загального страхування. Приблизно така ж питома вага названих організацій на страховому ринку Канади. У Японії, на яку припадає більше 25 % світового ринку страхування, взаємні й кооперативні страхові організації становлять 89,4 % ринку страхування життя та 5,1 % – загальних видів страхування [14]. Наявність значної кількості взаємних страховиків у країнах, де життєвий рівень населення достатньо високий, підтверджує ефективність і конкурентоспроможність некомерційних форм страхового захисту (табл. 2).

Таблиця 2

Кількість некомерційних страховиків [14]

№ з/п	Країна	Некомерційні страховики	Страхові премії, дол. США	Частка ринку, %
1	США	1 824	438 845	34,5
2	Німеччина	292	100 682	43,3
3	Канада	108	24 026	19,6
4	Іспанія	106	23 811	33,0
5	Франція	97	97 061	40,8
6	Великобританія	83	25 721	8,0
7	Нідерланди	82	50 943	53,4
8	Австрія	74	12 930	61,6
9	Фінляндія	71	18 143	29,8
10	Японія	63	272 312	41,7
11	Австралія	54	8 861	10,3
	Усього	3 314	1 222 329	26,7

На північноамериканському ринку всі страхові компанії за останнє десятиріччя зазнали труднощів не тільки у зв'язку з фінансовою кризою 2007–2008 рр., а й через посилення катастроф природного й техногенного характеру.

Тільки через ураган Сенді (другий в історії країни за масштабами руйнівної сили) страхові компанії США втратили 116 млрд дол., у тому числі взаємні страховики зазнали збитків на 35 млрд дол. [15, с. 7]. Незважаючи на значні втрати через складну макроекономічну ситуацію, некомерційні страхові організації не тільки змогли відновити свої позиції, але й випередили комерційний сектор за темпами зростання. Такий висновок зроблений на основі аналізу даних Americas Association of Cooperative/Mutual Insurance Societies й підтверджується статистичними показниками

ICMIF. У 2013 р. понад 1 900 компаній взаємного страхування володіли активами на суму 2,3 трлн дол. США, що становить 34,2 % загального обсягу північноамериканського ринку страхових послуг [16]. Швидкому зростанню некомерційного страхування в післякризовий період значною мірою сприяє підвищений попит на недорогий страховий захист в умовах фінансової нестабільності середніх верств американського населення.

Аналіз азіатського страхового ринку виявив, що лідирує на ньому Японія: вісім із дев'яти найбільших азіатських страхових компаній є японськими ТВС. Близько 85 % загального обсягу страхових операцій припадає на кооперативне страхування, членами якого є 66 млн осіб, що становить половину населення країни [17].

Некомерційна форма організації страхового захисту застосовується в разі страхування життя, особистого страхування, страхування пенсій, майна, сільськогосподарських ризиків, професійної відповідальності (нотаріусів, лікарів, бухгалтерів, аудиторів) тощо. Участь ТВС у добровільному медичному й пенсійному страхуванні розглядається у країнах ЄС як додаткова допомога в забезпеченні державних соціальних програм.

В індустріально розвинених країнах сфера діяльності ТВС концентрується переважно на особистому страхуванні. Так, у США найбільшими в масштабах країни компаніями взаємного страхування є «Prudential Insurance Company of America», «Northwestern Mutual» та «American Express» [12]. У Японії серед взаємних компаній, що займаються страхуванням життя, на першому місці – «Dai-Ichi Mutual Life Insurance Company» та «Nippon Life Insurance Company», в активі яких понад 19 млн укладених договорів страхування, тобто приблизно кожний шостий житель країни застрахований в одній із цих двох компаній [16].

У галузях майнового страхування використання взаємного страхування знайшло найбільше поширення у країнах Європейського Союзу, де на нього припадає 21,6 %. У Швеції на ТВС припадає 52 % страхових операцій, Фінляндії – 43 %, у Франції – 39,4 %. Максимального розвитку некомерційне страхування досягло у транспортній сфері: ринкова частка французьких ТВС за даним видом страхування становить 35 %, німецьких – 25 %. Компанії взаємного страхування забезпечують страховими послугами понад 200 млн європейців [14].

Кооперативне страхування, як уже зазначалось, не представлене окремими статистичними даними. Об'єктом діяльності кооперативних страхових організацій є страхування майна, підприємницьких або сільськогосподарських ризиків їх членів. Переважного поширення воно дістало у фермерському та медичному страхуванні. За даними AMICE, перше місце за кількістю страхових кооперативів займає Фінляндія, де на них припадає 75 % взаємного страхування; в Австрії їх частка становить 60 %; у Німеччині, Норвегії та Данії вона коливається від 40 до 50 %, у Польщі кооперативне страхування займає 5 % [18].

Найбільш показовим у плані кооперативно-

го страхування сільськогосподарських ризиків є досвід канадських фермерів, які більше двохсот років тому почали об'єднуватись для страхування посівів за принципами взаємодопомоги. Сьогодні мережу некомерційних страхових компаній Канади часто називають «фермами взаємного страхування». Це означає, що дані співтовариства засновані на спільному майні страхувальників і загальній відповідальності за результати страхування. Вони не мають акціонерів і будь-який дохід компанії належить її членам-власникам. Типовим взірцем такого товариства є «Townsend Farmers Mutual Fire Insurance Company», засноване в 1879 р. фермерами провінції Онтаріо як кооператив для страхування будівель, худоби та сільськогосподарського реманенту. Наприкінці першого року операцій вона об'єднувала 48 страхувальників і баланс коштів у 2 245 дол. США. Нині має активи загальною вартістю 16 млн доларів США, а щорічний збір страхових премій становить близько 7,5 млн дол. США [19].

Найбільш динамічно страхові кооперативи розвиваються на ринку страхових послуг Японії, страхові внески яких станом на 1.05.2013 р. становили 586,4 млрд ієн, сукупні активи – 3 234 млрд ієн [20]. Перші кооперативні товариства страхування («Kobe Co-operative Society», «Nada Co-operative Society» і «Takada Fire Insurance Society») були створені в 1920-ті рр. Зміцнення їх позицій на страховому ринку й розширення діяльності призвело до об'єднання в національні страхові федерації: «Kyosuiren» – федерація кооперативного взаємного страхування рибалок; «Nikkaren» – федерація пожежно-страхових кооперативів для малого бізнесу; «Zensuikyō» – федерація кооперативів страхування автомобільного транспорту; «Zengosai» – федерація страхових кооперативів споживачів; NOSAI Zenkoku – Національний союз аграрних кооперативних страховиків та ін. Найбільшим об'єднанням страхових кооперативів у країні є Національна федерація взаємного страхування сільськогосподарських кооперативів, широко відома як «JA Kyosai», або ZENKYOREN. Кооперативи, що входять до її складу, займаються як майновим страхуванням, так і страхуванням життя. Вони пропонують й таку незвичну для кооперативів послугу, як накопичувальне страхування. Великою популярністю користується страховий захист власності страхувальника та його

спадкоємців у випадку землетрусу або іншого стихійного лиха. При цьому, якщо акціонерні товариства покривають такі ризики протягом року, то кооперативне страхування поширюється на п'ять і більше років [21].

Проведений Міжнародним Кооперативним Альянсом моніторинг економічної ефективності найбільших кооперативів (Global 300) показав, що майже 40 % із них становлять організації взаємного страхування (табл. 3)

Таблиця 3

Рейтинг Global 300 [21]

Назва фірми	Країна	Страхові премії, дол. США
Zenkyoren	Японія	76 591
Nippon Life	Японія	64 625
Meiji Yasuda Life	Японія	62 406
State Farm	США	58 284
Kaiser Permanente	США	50 600
Sumitomo Life	Японія	31 189
Liberty Mutual	США	30 190
Credit Agricole	Франція	29 807
Nationwide	США	28 330
Mapfre	Іспанія	27 725
Achmea	Нідерланди	26 268
HCF	Австралія	1 959

Наведені дані свідчать, що страхові кооперативи успішно конкурують з акціонерними компаніями, свідченням чого є високі показники їхніх премій.

Важливу роль в об'єднанні страхових товариств некомерційного типу в регіональному та світовому масштабах і перетворенні їх на впливових учасників ринку страхових послуг відіграють національні й міжнародні страхові організації. У 2008 р. в результаті злиття **International Association of Mutual Insurance Companies (AISAM)** та **Association of European cooperatives and mutual insurance companies (ACME)** була створена **Association of Mutual Insurers and Insurance Cooperatives in Europe (AMICE)**. До неї увійшли 123 європейські компанії, а також два асоційовані члени – з Марокко й Сенегалу [19, с. 2].

У 1920 р. виникла **National Association of Mutual Insurance Companies (NAMIC)** – головна саморегулююча спілка США й Канади, що займається лобіюванням інтересів своїх членів у північноамериканському регіоні. У 2011 р. асоціація нараховувала 1 640 компаній-членів, серед яких на правах асоційованого членства перебувають понад 50 фермерських ТВС. На долю цих страхових компаній припадає понад 43 % від усієї

кількості страхових премій (196 млрд дол. США) [20].

З 1922 р. діє **International Cooperative and Mutual Insurance Federation – ICMIF**, що є секторальною організацією Міжнародного Кооперативного Альянсу. Вона представляє інтереси взаємних кооперативів зі страхування сільськогосподарських ризиків, об'єднуючи 216 національних організацій із 74 країн світу. До складу федерації входить кілька міжнародних об'єднань кооператорів, серед яких: **Americas Association of Cooperative/Mutual Insurance Societies, (AAC/ MIS)**, що включає кооперативи і ТВС Північної, Центральної і Південної Америки та Карибського регіону; **Association of European Cooperative and Mutual Insurers, (ACME)**, куди входять 60 організацій із 23 європейських країн; **Asia and Oceania Association, (AOA)**; регіональний комітет, об'єднуючий 35 організацій з 13 країн регіону.

Основними завданнями, що покликані вирішувати асоціації, є: всебічний обмін інформацією й досвідом взаємного страхування; консультування та вироблення оптимальних розв'язків із проблем, пов'язаних з організацією і проведенням взаємного страхування; надання допомоги в розвитку

та впровадженні передових технологій, що дозволяють зберігати врожай, вирощений сільгоспвиробниками.

Japan Cooperative Insurance Association Incorporated (JCIA), що створена в 1992 р., своїм головним завданням вважає дослідження теорії та практики кооперативного страхування і сприяння розвитку, співробітництву й координації дій усіх страхових кооперативів країни.

Інтереси взаємних страхових організацій, що спеціалізуються переважно на страхуванні здоров'я, представляє міжнародна взаємна асоціація Association of International Health Mutuals (AIM).

Усі названі Асоціації взаємодіють із питань взаємного страхування з урядовими й неурядовими органами, національними й міжнародними організаціями з метою захисту інтересів своїх членів, розвитку міжнародного співробітництва між ними, обміну інформацією та досвідом.

Аналіз діяльності вищезазначених міжнародних і національних асоціацій дав можливість виділити дві моделі їх формування – американську та європейську. Перша з'явилася на ранньому етапі розвитку взаємного страхування й була викликана потребою взаємних страховиків в об'єднанні для забезпечення фінансової стійкості. Друга модель сформувалась в останнє десятиліття як реакція європейських ТВС і кооперативів на посилення регуляторної політики Євросоюзу. Мотивом утворення таких нещодавно виниклих національних страхових співтовариств, як японська асоціація страхових кооперативів – JCIA, є вироблення загальної стратегії та спільна підтримка в умовах глобальної фінансової нестабільності.

Визначення перспектив розвитку здійснювалось на основі узагальнення матеріалів Європарламенту «The role of mutual societies in the 21st century» [21] та статистичних показників ICMIF [22], аналіз яких дозволив зробити висновок, що ТВС і страхові кооперативи виявилися більш стійкими до економічних і фінансових криз, ніж комерційні страховики. Вони не лише збільшили обсяги пропонованих послуг, але й продемонстрували тенденцію до зростання. Динаміка розвитку взаємних і кооперативних страхових організацій свідчить про їх

конкурентоспроможність на міжнародних страхових ринках і прогнозує майбутнє некомерційних форм страхування цілком перспективним.

Упровадження некомерційних форм страхування особливо актуально для тих галузей економіки, де їм фактично немає альтернативи. Передусім, це стосується аграрного сектора. Комерційні страхові компанії не зацікавлені в обслуговуванні клієнтів з обмеженою платоспроможністю в разі високих ризиків і не задовольняють потреби сільських товаровиробників і фермерських господарств у страховому захисті їх майнових інтересів. Перспективним некомерційне страхування може стати й для суб'єктів малого підприємництва, інтереси яких співпадають із потребою в недорогому й надійному страховому захисті.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямку. Проведений аналіз світового досвіду функціонування товариств взаємного страхування і страхових кооперативів дозволяє стверджувати, що вони успішно діють на ринках зарубіжних країн та є перспективними організаціями і для української практики. Перевагами взаємного страхування перед комерційним є мінімізація витрат під час проведення страхової діяльності за рахунок виключення зі структури тарифу прибутку, відсутності адміністративних та інших витрат, що дозволяє знижувати плату за страхові послуги, більш повно враховувати інтереси своїх членів і специфіку ризиків. Після світової фінансової кризи сектор взаємного страхування випередив комерційний за темпами зростання, що свідчить про його конкурентоспроможність. Як професійні учасники ринку, взаємні страхові організації сприяють формуванню повноцінного конкурентного середовища, протидіючи монополізму комерційних страхових компаній. Ступінь поширеності некомерційних форм страхування напряму пов'язаний із рівнем розвитку страхової справи у країні. Перспективи подальших досліджень можуть бути зосереджені на доповненні існуючої наукової бази економічної теорії розробкою проблем розвитку некомерційного страхування як важливого сегмента інфраструктури вітчизняного страхового ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Навроцький С. А. Товариства взаємного страхування: стратегія економічного розвитку / С. А. Навроцький // Вісник СНАУ: Науково-метод. Журнал. – 2002. – Вип. 2. – С. 12–21.
2. Стрельбіцький П. А. Товариства взаємного страхування: зародження, розвиток, становлення / П. А. Стрельбіцький // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2003. – № 2 (6). – С. 264–271.
3. Пантелеймоненко А. О. Західноєвропейські товариства взаємного страхування та страхові кооперативи: сутність організації, зміст діяльності і значення / А. О. Пантелеймоненко // Вісник Львівської комерційної академії. – 2011. – Випуск 10. – С. 509–520.
4. Тимошенко І. В. Механізм функціонування товариств взаємного страхування і страхових кооперативів: перспективи розвитку в Україні / І. В. Тимошенко // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2011. – № 6 (51). – Ч. 2. – С. 173–179.
5. **Global mutual and cooperative market infographic 2016** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icmifamericas.org/global-mutual-and-cooperative-market-infographic-2016> (дата звернення: 10.10.2016). – Назва з екрана.
6. Mutual Insurance in Figures: Executive summary from the 2010 study produced by AMICE's predecessor association, AISAM. – Brussels: Association Internationale des Sociétés d'Assurance Mutuelle – AISAM, 2010. – 19 p.
7. ICMIF: International Cooperative & Mutual Insurance Federation // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bccm.coop/wp/wp-content/uploads/2014/07/BCCM_webinar_STarbucksICMIF.pdf (дата звернення: 15.10.2016). – Назва з екрана.
8. Broek S. Study on the current situation and prospects of mutuals in Europe Final report / S. Broek, B.-J. Buiskool, A. Vennekens, etc. – Zoetermeer, 2012. – 227 p.
9. International Cooperative and Mutual Insurance Federation [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.icmif.org/minneapolis2015> (дата звернення: 13.10.2016). – Назва з екрана.
10. Consultation document Mutual Societies in an enlarged Europe 03/10/2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/mutuals/mutuals-consult-doc_en.pdf (дата звернення: 18.10.2016). – Назва з екрана.
11. The European Mutual Statute (EMS) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.amice-eu.org/ems.aspx> (дата звернення: 10.10.2016). – Назва з екрана.
12. The Japanese Insurance Market and Companies: Recent Trends [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mail.melat.ir/insurance-market/3.pdf> (дата звернення: 15.10.2016). – Назва з екрана.
13. Study on the current situation and prospects of mutuals in Europe: Final report [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/mutuals/prospects_mutuals_fin_en.pdf. (дата звернення: 11.10.2016). – Назва з екрана.
14. The global mutual and cooperative insurance market [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.icmif.org/filedepot_download/5295/474 (дата звернення: 18.10.2016). – Назва з екрана.
15. Natural catastrophes and man-made disasters in 2012: A year of extreme weather events in the US // Sigma. – 2013. – No 2. – 44 p.
16. Market Insights USA. The USA Market Share of Mutual Insurance Companies [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.icmif.org/wp-content/uploads/2013/08/Market-Insight-USA-ENG.pdf> (дата звернення: 13.10.2016). – Назва з екрана.
17. Japan's Insurance Market 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.toare.co.jp/english/html/pdf/2013_insurance.pdf. (дата звернення: 16.10.2016). – Назва з екрана.

18. AMICE is the voice of the mutual and cooperative insurance sector in Europe [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.amiceeu.org/what_is_amice.aspx. (дата звернення: 15.10.2016). – Назва з екрана.
19. Townsend Farmers' Mutual Fire Insurance Company [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://townsendfarmers.com/Company_Profile/442/0 (дата звернення: 15.10.2016). – Назва з екрана.
20. National Federation of Workers & Consumers Insurance Cooperatives [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zenrosai.coop/english/>. (дата звернення: 10.10.2016). – Назва з екрана.
21. Mutual insurance in the 21st century: back to the future? // Swiss Re sigma. – 2016. – No 4. – 43 p.
22. ICMIF Members: Key Statistics 2015 highlights record growth for ICMIF members [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icmif.org/icmif-members-key-statistics-2015-highlights-record-growth-icmif-members>. (дата звернення: 10.10.2016). – Назва з екрана.
23. View the top 300 co-operatives from around the world // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.thenews.coop/49090/news/general/view-top-300-co-operatives-around-world/> (дата звернення: 12.10.2016). – Назва з екрана.
3. Panteleimonenko, A. O. (2011). Zakhidnoievropeiski tovarystva vzaiemnogo strakhuvannia ta strakhovi kooperatyvy: sutnist orhanizatsii, zmist diialnosti i znachennia [Western European insurance and mutual insurance cooperatives, the essence of the organization and content of the value]. *Visnyk Lvivskoi komertsiiinoi akademii – Bulletin of Lviv Commercial Academy: Collected papers*, (10), (pp. 509–520) [in Ukrainian].
4. Tymoshenko, I. V. (2011). Mekhanizm funktsionuvannia tovarystv vzaiemnogo strakhuvannia i strakhovykh kooperatyviv: perspektyvy rozvytku v Ukraini [The mechanism of functioning of mutual insurance societies and insurance cooperatives: perspective in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli – Scientific Bulletin of Poltava University of Economics and Trade: Collected papers. A series of Economic Sciences*, 6 (51), Vol. 2, (pp. 173–179) [in Ukrainian].
5. Global mutual and cooperative market infographic (2016). <http://www.icmifamericas.org/global-mutual-and-cooperative-market-infographic-2016>. Retrieved from <http://www.icmifamericas.org/global-mutual-and-cooperative-market-infographic-2016> (accessed 10 October 2016).
6. *Mutual Insurance in Figures: Executive summary from the 2010 study produced by AMICE's predecessor association, AISAM* (2010). Brussels: Association Internationale des Sociétés d'Assurance Mutuelle.
7. ICMIF: International Cooperative & Mutual Insurance Federation (2014). http://bccm.coop/wp/wp-content/uploads/2014/07/BCCM_webinar_STarbucks_ICMIF.pdf Retrieved from http://bccm.coop/wp/wp-content/uploads/2014/07/BCCM_webinar_STarbucks_ICMIF.pdf (accessed 15 October 2016).
8. Broek, S., Buiskool, B.-J. & Vennekens, A., et al. (2012). *Study on the current situation and prospects of mutuals in Europe Final report*. Zoetermeer.

REFERENCES

1. Navrotskyi, S. A. (2002). Tovarystva vzaiemnogo strakhuvannia: stratehiia ekonomichnoho rozvytku [Mutual Insurance Society: Strategy for Economic Development]. *Visnyk SNAU: Naukovo-metod. Zhurnal – Bulletin of SNAU: Collected papers*, (2), (pp. 12–21) [in Ukrainian].
2. Strelbitskyi, P. A. (2003). Tovarystva vzaiemnogo strakhuvannia: zarodzhennia, rozvytok, stanovlennia [Mutual insurance: origin, development, formation]. *Visnyk Khmelnytskoho instytutu rehionalnoho upravlinnia ta prava – Bulletin of Khmelnytsky Institute*

9. International Cooperative and Mutual Insurance Federation (2015). <https://www.icmif.org/minneapolis2015> Retrieved from <https://www.icmif.org/minneapolis2015> (accessed 13 October 2016).
10. Consultation document Mutual Societies in an enlarged Europe 03/10/2003 (2003). http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/mutuals/mutuals-consult-doc_en.pdf Retrieved from http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/mutuals/mutuals-consult-doc_en.pdf (accessed 18 October 2016).
11. The European Mutual Statute (EMS) (n.d.). <http://www.amice-eu.org/ems.aspx> Retrieved from <http://www.amice-eu.org/ems.aspx> (accessed 10 October 2016).
12. The Japanese Insurance Market and Companies: Recent Trends (n.d.). <http://mail.melat.ir/insurance-market/3.pdf> Retrieved from <http://mail.melat.ir/insurance-market/3.pdf> (accessed 15 October 2016).
13. Study on the current situation and prospects of mutuals in Europe: Final report (n.d.). http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/mutuals/prospects_mutuals_fin_en.pdf Retrieved from http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/mutuals/prospects_mutuals_fin_en.pdf (accessed 11 October 2016).
14. The global mutual and cooperative insurance market (n.d.). http://www.icmif.org/filedepot_download/5295/474 Retrieved from http://www.icmif.org/filedepot_download/5295/474 (accessed 18 October 2016).
15. Natural catastrophes and man-made disasters in 2012: A year of extreme weather events in the US (2013). *Sigma*, 2, 44.
16. Market Insights USA. The USA Market Share of Mutual Insurance Companies (2013). <http://www.icmif.org/wp-content/uploads/2013/08/Market-Insight-USA-ENG.pdf> Retrieved from <http://www.icmif.org/wp-content/uploads/2013/08/Market-Insight-USA-ENG.pdf> (accessed 13 October 2016).
17. Japan's Insurance Market 2013 (2013). http://www.toare.co.jp/english/html/pdf/2013_insurance.pdf Retrieved from http://www.toare.co.jp/english/html/pdf/2013_insurance.pdf (accessed 16 October 2016).
18. AMICE is the voice of the mutual and cooperative insurance sector in Europe (n.d.). http://www.amiceeu.org/what_is_amice.aspx. http://www.amiceeu.org/what_is_amice.aspx (accessed 15 October 2016).
19. Townsend Farmers' Mutual Fire Insurance Company (n.d.). http://townsendfarmers.com/Company_Profile/442/0. Retrieved from http://townsendfarmers.com/Company_Profile/442/0 (accessed 15 October 2016).
20. National Federation of Workers & Consumers Insurance Cooperatives (n.d.). <http://www.zenrosai.coop/english/>. Retrieved from <http://www.zenrosai.coop/english/> (accessed 10 October 2016).
21. Mutual insurance in the 21st century: back to the future? (2016). *Swiss Re sigma*, 4, 43.
22. ICMIF Members: Key Statistics 2015 highlights record growth for ICMIF members (2015). <http://www.icmif.org/icmif-members-key-statistics-2015-highlights-record-growth-icmif-members>. Retrieved from <http://www.icmif.org/icmif-members-key-statistics-2015-highlights-record-growth-icmif-members> (accessed 10 October 2016).
23. View the top 300 co-operatives from around the world (n.d.). <http://www.thenews.coop/49090/news/general/view-top-300-co-operatives-around-world/>. Retrieved from <http://www.thenews.coop/49090/news/general/view-top-300-co-operatives-around-world/> (accessed 12 October 2016).

С. А. Цыганов, доктор экономических наук, профессор (Институт международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко). **Некоммерческое страхование: современный этап развития.**

Аннотация. Целью данной статьи является выявление современных тенденций и факторов, определяющих динамику, потенциал и перспективы развития различных форм некоммерческого страхования на мировом финансовом рынке. **Методика исследования.** Методологической базой исследования является методы научного познания, структурно-по-

гического и экономического анализа. **Результаты.** Выявлена специфика функционирования взаимных и кооперативных страховых организаций в контексте неприбыльности. Проанализирован зарубежный опыт деятельности названных организаций на мировом и крупнейших региональных международных страховых рынках. Определена роль международных обществ взаимного и кооперативного страхования в объединении некоммерческих страховщиков. **Практическая значимость результатов исследования.** Выявлены перспективы дальнейшего развития страховых обществ некоммерческого типа и целесообразность их появления на отечественном рынке страховых услуг.

Ключевые слова: мировой рынок страховых услуг, сектор взаимного страхования, Ассоциация европейских кооперативов и взаимных страховых компаний, Международная федерация кооперативов и обществ взаимного страхования.

S. Tsyganov, Dc. Econ. Sci., Professor (Institute of International Relations of National Taras Shevchenko University). **Non-profit insurance: a current stage of development.**

Summary. The purpose of this article is to identify current trends and the factors that determine the dynamics, potential and prospects of various forms of non-commercial insurance development in global financial markets. **Methodology of research.** The methodological base of research are the methods of scientific knowledge, logical and structural economic analysis. **Findings.** The specificity of mutual and cooperative insurance organizations as non-profit forms of insurance activity is investigated. The international experience of mentioned organizations' functioning at global and the largest regional international insurance markets is analyzed. The role of international mutual and cooperative insurance associations in uniting non-profit insurers globally is identified. **Practical value.** The prospects of non-profit insurance organizations' further development and the expediency of their implementation on the national insurance market, within increasing the level of certain economic entities and categories of population insurance protection are revealed.

Keywords: global insurance market, non-profit insurance, spectrum of insurance services, Association of Mutual Insurers and Insurance Cooperatives in Europe, International Cooperative and Mutual Insurance Federation.

Стаття надійшла 23 вересня 2016 року.